

Moschonas, Spyros A.

[Ράλλη, Αγγελική. Μορφολογία]

Neograeca Bohemica. 2023, vol. 23, iss. [1], pp. 178-184

ISSN 1803-6414 (print); ISSN 2694-913x (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/NGB2023-23-14>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.79641>

License: [CC BY-SA 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/)

Access Date: 03. 03. 2024

Version: 20240228

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Pizanias, P. 1993. *Oi ftotchoi ton poleon. I technognosia tis epiviosis stin Ellada to mesopolemo.* Athina. [Πιζάνιας, Π. 1993. *Οι φτωχοί των πόλεων. Η τεχνογνωσία της επιβίωσης στην Ελλάδα το μεσοπόλεμο.* Αθήνα.]

Αγγελική Ράλλη. Μορφολογία. Νέα αναθεωρημένη έκδοση. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2022, 430 σελ. ISBN 978-618-07-0292-7.

Σπύρος Α. Μοσχονάς | <https://doi.org/10.5817/NGB2023-23-14>

Η Αγγελική Ράλλη είναι ομότιμη καθηγήτρια γλωσσολογίας του Πανεπιστημίου Πατρών όπου ίδρυσε και διηύθυνε το Εργαστήριο Νεοελληνικών Διαλέκτων, το οποίο λειτουργεί από το 2000 και είναι το πρώτο σε ελληνικό πανεπιστημιακό ίδρυμα. Έχει λάβει πλήθος τιμητικών διακρίσεων και έχει διδάξει ως επισκέπτρια καθηγήτρια σε πάρα πολλά πανεπιστήμια του εξωτερικού. Είναι μέλος της Ευρωπαϊκής Ακαδημίας (Academia Europaea) από το 2013. Έχει δημοσιεύσει περί τα 200 άρθρα σε επιστημονικά περιοδικά και σε πρακτικά συνεδρίων, ενώ έχει εκδώσει πέντε βιβλία¹ και έχει επιμεληθεί περισσότερα από είκοσι δύο.²

Οι πολλές μελέτες της Αγγελικής Ράλλη ανήκουν κυρίως σε δύο τομείς, στη Διαλεκτολογία και στη Μορφολογία. Ο όρος «Μορφολογία» προέρχεται από τη βιολογία, όπου δηλώνει τη μελέτη της μορφής ζώων και φυτών. Χρησιμοποιείται επίσης στη μουσικολογία για την ανάλυση της δομής ενός μουσικού έργου. Στη γλωσσολογία, «[ο] κλάδος της Μορφολογίας ασχολείται με τη μελέτη, την ανάλυση και τον σχηματισμό των λέξεων.» Με αυτόν τον ορισμό ξεκινάει ο Πρόλογος στο βιβλίο της Αγγελικής Ράλλη, *Μορφολογία* (σ. 13). Παρόλο που η Μορφολογία «τοποθετείται στον πυρήνα της γλωσσολογικής έρευνας» (σ. 20) – συμπίπτει, χοντρικά, με το «τυπικόν» των παραδοσιακών γραμματικών –, δεν κυκλοφορεί στα ελληνικά και για τα ελληνικά άλλο εγχειρίδιο Μορφολογίας. Το βιβλίο αυτό

1 Βλ. Ralli (1994), (2005), (2007), (2013) και (2017).

2 Βλ. κυρίως Ralli (2016), (2018) και (2019). Με δική της επιμέλεια ετοιμάζεται τώρα ένας συλλογικός τόμος με θέμα την ελληνική γλώσσα του 19^{ου} αιώνα.

Στο *The Morphology of Asia Minor Greek* (2019) αξίζει ειδική αναφορά· ο συλλογικός αυτός τόμος αναδεικνύει τον γλωσσικό πλούτο της Μικράς Ασίας με μελέτες όχι μόνο για τα Καππαδοκικά και τα Ποντιακά, αλλά και για άλλες διαλέκτους και ιδιώματα: τα Βιθυνιακά και το ιδίωμα της Προποντίδας, τα Σμυρνιακά και τα Μοσχονησιώτικα. Οι ρίζες της Αγγελικής Ράλλη είναι στη Μικρά Ασία και οι σχετικές μελέτες της είναι γραμμένες με ακαδημαϊκή επάρκεια, αλλά και αγάπη.

είναι το πρώτο και παραμένει το μόνο βιβλίο μορφολογίας της νέας ελληνικής – σα να λέμε, το μόνο βιβλίο θεωρίας της νεοελληνικής γραμματικής. Η πρώτη έκδοσή του δημοσιεύτηκε το 2005 και η νέα αναθεωρημένη έκδοσή του το 2022.

Θα σταθώ, πολύ συνοπτικά, σε τρία ζητήματα: α) στις βελτιώσεις που επιφέρει η νέα αυτή αναθεωρημένη έκδοση, β) στη διπλή χρήση της *Μορφολογίας* ως πανεπιστημιακού εγχειριδίου και ως πρωτότυπου συγγράμματος και γ) στη συμβολή της νέας αυτής έκδοσης στη γραμματική μελέτη της ελληνικής γλώσσας.

Όσον αφορά τις βελτιώσεις της έκδοσης, το βιβλίο αυτό είναι μια πλήρως αναθεωρημένη εκδοχή της έκδοσης του 2005, η οποία αριθμεί ήδη εννέα ανατυπώσεις. Ιδού ορισμένοι νεωτερισμοί της β' έκδοσης που φανερώνουν την έκταση της αναθεώρησης: Η α' έκδοση είχε τριακόσιες πενήντα δύο σελίδες, η έκδοση που παρουσιάζουμε εδώ, τετρακόσιες τριάντα. Έχουν προστεθεί περίπου ογδόντα σελίδες (ή κάτι λιγότερο αν υπολογίσουμε ότι η β' έκδοση δεν είναι τόσο πυκνοτυπωμένη – β': τριάντα τρεις στίχοι ανά σελίδα, α': τριάντα έξι στίχοι ανά σελίδα).

Επίσης, έχει αναθεωρηθεί πλήρως το κείμενο. Έχει γίνει πιο συνεκτικό, πιο ευανάγνωστο. Είναι ενδεικτικό ότι η α' έκδοση περιείχε τριακόσιες εννιά υποσημειώσεις, οι οποίες έχουν περιοριστεί στη β' σε μόλις εκατόν δέκα τέσσερις, επιτρέποντας απρόσκοπτη ροή στην ανάγνωση του κειμένου. Στην πληρέστερη κατανόηση των θεωρητικών εννοιών βοηθούν και οι ασκήσεις που έχουν προστεθεί στο τέλος κάθε κεφαλαίου. Δεν χρειάζεται να τονίσω τη χρησιμότητά τους για τη διδασκαλία.

Επιπρόσθετα, έχουν γίνει σημαντικές προσθήκες και αλλαγές κεφαλαίων και ενότητων. Στο πρώτο κεφάλαιο έχει τώρα προστεθεί μια σύντομη ενότητα για τη «Μορφολογική ποικιλία» (1.6). Είναι μικρή η ενότητα αυτή (σσ. 37–39), αλλά θέτει προεισαγωγικά το ζήτημα της γλωσσικής ποικιλότητας που τώρα εξετάζεται σε μεγαλύτερη έκταση και εμπλουτίζεται με παραδείγματα από τη μεσαιωνική και την αρχαία ελληνική, από διαλέκτους (επτανησιακή, κρητική, λεσβιακή, χιώτικη, ποντιακή, από τα ιδιώματα της Θράκης και της Μακεδονίας), αλλά και με παραδείγματα γλωσσικής επαφής, όπως αυτά που αφορούν τον δανεισμό (9.2, σσ. 361–377, με μία μελέτη περίπτωσης, τον «δανεισμό από τη γαλλορομανική», ενότητα 9.2.1).

Στο δεύτερο κεφάλαιο έχουν προστεθεί ενότητες για τα «προσφυματοειδή» (2.2.3.4, σσ. 78–82) και τα «μορφώματα» (2.3, σσ. 98–99). Το τρίτο κεφάλαιο της α' έκδοσης για τις «Βασικές έννοιες της μορφολογικής ανάλυσης» έχει τώρα χωριστεί στα δύο· οι ενότητες για την τυπολογία των γλωσσών έχουν στη β' έκδοση μεταφερθεί στο τελευταίο κεφάλαιο, το ένατο, που εξετάζει τις σχέσεις της Μορφολογίας με άλλους επιστημονικούς κλάδους. Το τέταρτο κεφάλαιο της α' έκδοσης για τις διαδικασίες σχηματισμού των λέξεων έχει τώρα, πολύ λογικά, διασπαστεί σε τρία αυτόνομα κεφάλαια, ένα για την κλίση (το πέμπτο), ένα για

την παραγωγή (το έκτο) κι ένα για τη σύνθεση (το έβδομο). Αυτών των τριών κεφαλαίων προηγείται το εισαγωγικό τέταρτο κεφάλαιο για την ανάλυση του σχηματισμού των λέξεων της νέας ελληνικής (έκτο κεφάλαιο στην α' έκδοση).

Γενικότερα, θα έλεγα ότι μια σοφή επιλογή σ' αυτήν τη β' έκδοση είναι η μετάθεση των γενικών θεωρητικών ζητημάτων στο τέλος του βιβλίου, στο προτελευταίο όγδοο κεφάλαιο («Σύγχρονη μορφολογική θεωρία και θεωρητικά πλαίσια ανάλυσης και σχηματισμού λέξεων»). Αυτή η αναστολή, κατά κάποιον τρόπο, της θεωρίας επιτρέπει στον/στην αναγνώστη/ρια να εκτιμήσει τα διάφορα μοντέλα μορφολογικής ανάλυσης με βάση την ανάλυση της νέας ελληνικής που έχει προηγηθεί. Ας σημειωθεί ότι συνήθως στα πανεπιστημιακά εγχειρίδια ακολουθείται η αντίστροφη τακτική: μπουκώνουν από την αρχή τις φοιτήτριες και τους φοιτητές με θεωρία ώστε η ανάλυση της ελληνικής που ακολουθεί να μοιάζει με μια απλή εφαρμογή.

Μια σημαντικότερη αλλαγή, ενδεικτική του πνεύματος που έχει κυριαρχήσει στη β' έκδοση, είναι και η εξής: η βιβλιογραφία της α' έκδοσης περιλαμβάνει τριακόσιες εξήντα καταχωρίσεις, της β' έκδοσης οι βιβλιογραφικές καταχωρίσεις πλησιάζουν τις οκτακόσιες (μέτρησα επτακόσιες εβδομήντα πέντε, χωρίς επαλήθευση)! Προσοχή τώρα: πρόκειται για προσθήκες στη βιβλιογραφία κυρίως μελετών δημοσιευμένων μετά το 2005 οπότε κυκλοφόρησε η πρώτη έκδοση. Η νέα έκδοση, λοιπόν, λαμβάνει υπόψη τις πιο πρόσφατες εξελίξεις στην επιστήμη. Και προσέξτε ακόμα τούτο: παρόλο που δεν υπάρχει ευρετήριο ονομάτων, τα έργα που καταχωρίζονται στη βιβλιογραφία παραπέμπονται όλα στο κυρίως κείμενο, όπως διαπίστωσα μ' έναν πρόχειρο δειγματοληπτικό έλεγχο. Άρα, πρώτον, δεν έχουμε να κάνουμε εδώ με το πανεπιστημιακό εγχειρίδιο που απλώς παραθέτει βιβλιογραφία που δεν τη χρησιμοποιεί. Και, δεύτερον, η έκταση και μόνο της βιβλιογραφίας δείχνει ότι η Αγγελική Ράλλη έχει εντυπωσιακή εποπτεία ολόκληρου του πεδίου της Μορφολογίας και των συναφών με αυτήν κλάδων.

Αυτή η τελευταία παρατήρηση με οδηγεί στο δεύτερο ζήτημα που προανήγγειλα, τη διπλή φύση αυτού του βιβλίου. Η Μορφολογία της Αγγελικής Ράλλη επιτυγχάνει την απόλυτη ισορροπία μεταξύ διδακτικού εγχειριδίου και πρωτότυπης συνθετικής μονογραφίας. Και λέγοντας «συνθετική μονογραφία» δεν εννοώ τα εισαγωγικά πανεπιστημιακά συγγράμματα που απλώς συλλέγουν, αν δεν αντιγράφουν, πληροφορίες από διάφορες εργασίες άλλων ή, συνηθέστερα, από άλλα ομόθεμα συγγράμματα. Εννοώ ότι το βιβλίο της Ράλλη παρουσιάζει *the state of the art* στο πεδίο της Μορφολογίας. Θα μπορούσε άνετα να είναι γραμμένο στα αγγλικά ή σε μια άλλη διεθνή γλώσσα και να χρησιμοποιείται σ' ένα πανεπιστήμιο του εξωτερικού, αν δεν επικεντρωνόταν στην ανάλυση της ελληνικής μορφολογίας.

Όσο για την πρωτοτυπία του βιβλίου, αυτή δεν εντοπίζεται μόνο στον τρόπο συνδυασμού μοντέλων και θεωριών. Στη βιβλιογραφία αναφέρονται εβδομήντα

πέντε εργασίες της ίδιας της Ράλλη (με αυτήν πρώτη συγγραφέα και περίπου δεκαπέντε ακόμη στις οποίες το όνομά της δεν εμφανίζεται πρώτο). Και είναι συχνές οι αυτο-αναφορές: «για το θέμα αυτό βλ. Ράλλη [...]» ή «σύμφωνα με τη Ράλλη [...]» ή «κατά τη Ράλλη [...]» ή, ακόμη, «όπως έχει δείξει η Ράλλη [...]» – εκφράσεις που, παρά τη συχνότητά τους, δείχνουν κάποια μετριοφροσύνη, θεωρώ, καθώς με αυτές η συγγραφέας αναφέρεται στον εαυτό της σε γ' πρόσωπο.

Το τελευταίο ζήτημα που θα ήθελα να θίξω είναι η συνεισφορά αυτού του βιβλίου στη γραμματική ανάλυση της νεοελληνικής γλώσσας. Θεωρώ ότι θα μπορούσε να αποτελέσει προεργασία για μια επιστημονική γραμματική της νέας ελληνικής. Συνηθίζουμε στη γλωσσολογία να διακρίνουμε τις επιστημονικές από τις «παραδοσιακές» γραμματικές. Οι παραδοσιακές γραμματικές είναι αναγνωρίσιμες από τρία χαρακτηριστικά τους: α) συχνά είναι ρυθμιστικές, αν και ενίοτε είναι λιγότερο ρυθμιστικές απ' όσο πιστεύουμε (όπως η λεγόμενη «Μεγάλη Γραμματική» του Τριανταφυλλίδη και των συνεργατών του, η οποία είναι μεν ρυθμιστική αλλά ιδιαίτερα ανεκτική απέναντι στη γλωσσική ποικιλότητα), β) οι παραδοσιακές γραμματικές χρησιμοποιούν την παραδοσιακή ορολογία και τις παραδοσιακές κατηγορίες, όπως έχουν καθιερωθεί στη λεγόμενη «ελληνορωμαϊκή» γραμματική παράδοση,³ γ) οι παραδοσιακές γραμματικές δεν είναι εξηγητικές.

Αυτό το τρίτο χαρακτηριστικό είναι και το καθοριστικό. Βλέπει κανείς στα γλωσσολογικά συγγράμματα – το αναφέρω για τους λιγότερο εξοικειωμένους – να ασχολούνται οι γλωσσολόγοι με αυτό που εκ πρώτης όψεως μοιάζει παράλογο ερώτημα: όχι «πώς λέγεται αυτό ή εκείνο;» αλλά «γιατί δεν λέγεται αυτό ή εκείνο;». Να μερικά παραδείγματα από τη *Μορφολογία* της Ράλλη: μια παραδοσιακή γραμματική θα καταγράψει το γεγονός ότι λέμε μάλλον «θεόασπρος» και όχι «θέασπρος»,⁴ λέμε μάλλον «ψευ[δ/τ]οαναρχικός» και όχι «ψευ[δ/τ]αναρχικός» κλπ., αλλά δεν θα εξηγήσει γιατί συμβαίνει αυτό. Η Ράλλη υιοθετεί στις σελίδες 266–267 την υπόθεση της Άννας Αναστασιάδη-Συμεωνίδη⁵ και της Γιαννούλας Γιαννουλοπούλου⁶ ότι τα αξιολογικά θεο-, ψευ[δ/τ]ο- κλπ. βρίσκονται σε μια διαδικασία γραμματικοποίησης: χρησιμοποιούνται ως προθήματα ή «προθηματοειδή» μάλλον παρά ως πρώτα συνθετικά (όπως στα «θεό-σταλτος», «θεο-μήτωρ», «ψευδο-απόστολος» κλπ.) και γι' αυτό η σημασία τους είναι αξιολογική (το θεό-έχει επιτακτική λειτουργία, το ψευ[τ/δ]ο-, αναιρετική). Μπορεί αυτή η υπόθεση

3 Βλ. σχετικά Matthews (2019), καθώς και το 4^ο κεφάλαιο της *Morphology* του ίδιου (Matthews 1974: 59–76).

4 Το παράδειγμα αυτό (σ. 266) δεν είναι πολύ πετυχημένο, καθώς το θεο-, στην αξιολογική του χρήση, τείνει να προσδιορίζει βάσεις με αρνητική σημασία, π.χ. «θεό-μουρλος».

5 Βλ. Anastasiadi-Symeonidi (2008).

6 Βλ. Giannouloupolou (2005).

να μην επιβεβαιώνεται από ιστορικά εμπειρικά δεδομένα.⁷ Αλλά σημασία έχει ότι μπορούμε να αναρωτηθούμε: «Γιατί;».

Σχετικό παράδειγμα: μπορεί πράγματι ο «κοροναϊός» να ήταν – και να παραμένει – ο πιο διαδεδομένος τύπος στα ιατρικά συγγράμματα πριν την πανδημία, αλλά η μερική τουλάχιστον επικράτηση του τύπου «κορονοϊός» (μερική στα δημοσιογραφικά κείμενα, στο Twitter και στον προφορικό λόγο), χρήζει κάποιας εξήγησης και όχι μιας απλής καταγραφής. Μπορούμε και πάλι, στο πλαίσιο της νεότερης γλωσσολογικής θεωρίας, να αναρωτηθούμε «Γιατί συμβαίνει αυτό;». Θα πρέπει να λάβουμε υπόψη ότι το «θεματικό φωνήεν» -ο-, αν με αυτόν τον όρο της παραδοσιακής γραμματικής εννοήσουμε το σημασιολογικά κενό συνδυατικό στοιχείο στη σύνθεση (ένα «διένθημα», σύμφωνα με τη Ράλλη), προϋποθέτει β' συνδυατικό που αρχίζει είτε από σύμφωνο είτε από φωνήεν χαμηλότερο στην ιεραρχία αντηχητικότητας ([i] ή [u], όχι [a] ή [e]), και μόνο εφόσον το πρώτο συνδυατικό είναι ρίζα και όχι λέξη, όπως ακριβώς στον τύπο [koɾon-o-ɪos]. ενώ το -α- δεν είναι θεματικό φωνήεν, αλλά το πρόσφυμα του πρώτου συνδυατικού· κλπ. κλπ.

Η ανάγκη για επιστημονικές γραμματικές είναι μεγάλη, κυρίως στη διδασκαλία της ελληνικής ως ξένης γλώσσας. Οι προδιαγραφές για τα επίπεδα γλωσσομάθειας, όπως του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας ή, παλιότερα, του Πανεπιστημίου Αθηνών, διατυπώνονται αποκλειστικά με την παραδοσιακή ορολογία και τις κατηγορίες των παραδοσιακών γραμματικών. Τα διδακτικά βιβλία είναι υποχρεωμένα να τηρήσουν αυτές τις προδιαγραφές αν, πρώτον, θέλουν να πουλήσουν και, δεύτερον, αν οι μαθητές που τα διδάσκονται έχουν τη φιλοδοξία να επιτύχουν στις εξετάσεις γλωσσομάθειας που οργανώνονται από τους φορείς που βγάζουν αυτές τις παραδοσιακού τύπου προδιαγραφές. Έτσι, οι μαθητές της ελληνικής δεν διδάσκονται την κανονικότητα της γλώσσας αλλά την κανονιστικότητα της παραδοσιακής γραμματικής.

Περιλαμβάνει η Μορφολογία της Ράλλη μια πλήρη γραμματική της νέας ελληνικής; Όχι. Κατ' αρχήν δεν είναι μια γραμματική της ελληνικής. Και ως εισαγωγή στη Μορφολογία δεν είναι – δεν θα μπορούσε να είναι – πλήρης. Υπάρχουν θέματα που δεν συζητούνται, όπως ο τελικός τονισμός των λέξεων.⁸ Δεν γίνεται κατα-

7 Για να είμαι ειλικρινής δεν θεωρώ την υπόθεση της γραμματικοποίησης απολύτως τεκμηριωμένη. Αν υπάρχει διαδικασία γραμματικοποίησης των ψευδο-, θεο- κλπ., θα πρέπει ίσως να είχε αρχίσει αιώνες πριν. Και το ερώτημα παραμένει: απέκτησαν τα μορφήματα αυτά αξιολογική λειτουργία επειδή γραμματικοποιήθηκαν ή γραμματικοποιήθηκαν επειδή απέκτησαν αξιολογική λειτουργία; Θεωρώ πιθανότερο οι περιορισμοί στη χρήση να έχουν να κάνουν με την πραγματολογική λειτουργία των αξιολογικών αυτών προθημάτων.

8 Για το ζήτημα αυτό η Ράλλη παραπέμπει (σ. 163) στις εργασίες της με τη Nespor: βλ. κυρίως Nespor – Ralli (1996).

γραφή των μορίων της νέας ελληνικής, καταγραφή που θα απαιτούσε μια στροφή προς περισσότερο σημασιολογικά και διαλογικά μοντέλα. Δεν συζητούνται επίσης, στην έκταση που θα ήθελε ένας κοινωνιογλωσσολόγος, ζητήματα γλωσσικής ποικιλότητας.

Όμως, αν αντιπαραβάλουμε τη *Μορφολογία* της Ράλλη με μία παραδοσιακή γραμματική, θα δούμε ότι όλα τα βασικά στοιχεία του λεγόμενου «τυπικού» (της κλίσης κυρίως, αλλά και της παραγωγής και της σύνθεσης) αναφέρονται, περιγράφονται και εξηγούνται στο βιβλίο της Ράλλη. Μάλιστα τα ζητήματα αυτά παρουσιάζονται με τρόπο πολύ πιο απλό και συνεκτικό· ως παραδείγματα, μπορούμε να δούμε το πέμπτο κεφάλαιο για την κλίση και ειδικότερα τις σελίδες 160 κ.ε. για την κλίση των ονομάτων, τις σελίδες 168–169 (δύο σελίδες μόλις) για την κλίση των επιθέτων και τις σελίδες 169–184 για την κλίση των ρημάτων.

Ελπίζω λοιπόν ότι η *Μορφολογία* της Αγγελικής Ράλλη θα συνεχίσει να είναι ένα εγχειρίδιο χρήσιμο στους φοιτητές και τις φοιτήτριες γλωσσολογίας αλλά και στους σπουδαστές της νέας ελληνικής γλώσσας. Και εύχομαι το βιβλίο αυτό αλλά και οι πάμπολλες άλλες εργασίες της Αγγελικής Ράλλη να αξιοποιηθούν, εν καιρώ, για τη συγγραφή μιας επιστημονικής γραμματικής της ελληνικής γλώσσας.

Βιβλιογραφία

- Anastasiadi-Symeonidi, A. 2008. To morfima *theo-* stin elliniki. In A. Moser et al. (eds.), *Glossis charin*. Athina, 99–113. [Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. 2008. Το μόρφημα *theo-* στην ελληνική. Στο Α. Μόζερ κ.ά. (επιμ.), *Γλώσσας χάριν*. Αθήνα, 99–113.]
- Gianouloupoulou, G. 2005. Morfimata sta oria anamesa stin paragogi kai ti synthesi: I periptosi ton *theo-*, *psilo-*, kai *-ferno*. In *Praktika tou 6^{ou} Diethnous Synedriou Ellinikis Glossologias (Rethymno, 18–21 Septemvriou 2003)*. Vol. 1. Rethymno, 121–128. [Γιαννουλοπούλου, Γ. 2005. Μορφήματα στα όρια ανάμεσα στην παραγωγή και τη σύνθεση: Η περίπτωση των *theo-*, *ψιλο-*, και *-φέρνω*. Στο *Πρακτικά του 6^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου Ελληνικής Γλωσσολογίας (Ρέθυμνο, 18–21 Σεπτεμβρίου 2003)*. Τόμος 1. Ρέθυμνο, 121–128.]
- Matthews, P. 1974. *Morphology. An Introduction to the Theory of Word-Structure*. Cambridge.
- Matthews, P. 2019. *What Graeco-Roman Grammar Was About*. Oxford.
- Nespor, M. – Ralli, A. 1996. Morphology-Phonology Interface: Phonological Domains in Greek Compounds. *The Linguistic Review* 13, 357–382.
- Ralli, A. 1994. *Éléments de linguistique théorique: Morphologie du français (Notes de cours)*. Athènes.
- Ralli, A. 2005. *Morfologia*. 1st edition. Athina. [Ράλλη, Α. 2005. *Μορφολογία*. Α' έκδοση. Αθήνα.]
- Ralli, A. 2007. *I synthesi lexeon: Diaglossiki Morfologiki Prosenngisi*. Athina. [Ράλλη, Α. 2007. *Η σύνθεση λέξεων: Διαγλωσσική Μορφολογική Προσέγγιση*. Αθήνα.]
- Ralli, A. 2013. *Compounding in Modern Greek*. Dordrecht.
- Ralli, A. (ed.) 2016. *Contact Morphology in Modern Greek Dialects*. Newcastle upon Tyne, UK.
- Ralli, A. 2017. *Lexiko dialektikis poikilias Kydonion, Moschonision kai Voreioanatolikis Lesvou*. Athina. [Ράλλη, Α. 2017. *Λεξικό διαλεκτικής ποικιλίας Κυδωνίων, Μοσχονησίων και Βορειοανατολικής Λέσβου*. Αθήνα.]

- Ralli, A. (ed.) 2018. *Glossa kai metanastefsi. I glossa ton Ellinon metanaston ston Kanada*. Patra. [Ράλλη, Α. (επιμ.) 2018. *Γλώσσα και μετανάστευση. Η γλώσσα των Ελλήνων μεταναστών στον Καναδά*. Πάτρα.]
- Ralli, A. (ed.). 2019. *The Morphology of Asia Minor Greek: Selected Topics*. Berlin.

Κώστας Τζίρας. Της Ερημιάς και του Σκότους: Ποίηση. Λαμία: Εκδόσεις Στέγη, 2023, 80 σελ. ISBN 978-618-86504-0-4.

Ιάκωβος Μενελάου | <https://doi.org/10.5817/NGB2023-23-15>

Η ποιητική συλλογή του Κώστα Τζίρα με τίτλο *Της Ερημιάς και του Σκότους* είναι μια ποιητική συλλογή με δυνατό ύφος και νοήματα που εύκολα περνά τα μηνύματά της στον αναγνώστη. Καταπιάνεται με θέματα που είναι πάντα επίκαιρα, ιδίως στον χώρο της ποίησης, όπως ο θάνατος, η ζωή, η φύση και η πνευματική αναζήτηση του ατόμου. Ως γενικά στοιχεία της ποιητικής συλλογής του Τζίρα, ο αναγνώστης εντοπίζει το ελεγειακό ύφος, τον έντονο λυρισμό, την εκφραστική λιτότητα, και σε ορισμένες περιπτώσεις εικόνες εσχατολογικού χαρακτήρα. Στοιχεία που αναφέρει και ο Bzinkowski στη δική του κριτική για την ποιητική συλλογή του Τζίρα.¹ Η ποιητική συλλογή χωρίζεται σε τρία μέρη – εκτενή ποιήματα που διαβάζονται μεν ως αυτόνομες οντότητες, αλλά με θεματολογική συνέχεια μεταξύ τους: I. «Το δέντρο», II. «Οι άνθρωποι» και III. «Το ημερολόγιο».

«Το δέντρο» αποτελεί κατεξοχήν εικόνα της φύσης, αλλά παράλληλα και σύμβολο παρακμής. Η αρχή του ποιήματος εισάγει τον αναγνώστη στην ευρύτερη θεματολογία του ποιήματος, με το μοιραίο και το αναπόφευκτο να κατέχουν κεντρικό ρόλο:

*Να βλέπεις ένα δέντρο να γέρνει
και να μην μπορείς να κάνεις τίποτα
όχι γιατί δεν μπορείς
αλλά γιατί συνεχίζει*

Η φύση λοιπόν υπερέχει του ανθρώπινου παράγοντα, γιατί πολύ απλά ενώ ο άνθρωπος μπορεί να επέμβει και να προσπαθήσει να σταματήσει το γήρας του δέντρου, αυτό συνεχίζει «να γερνάει με απρόσμενη νεότητα». Επομένως, είναι

1 Bzinkowski (2023).